

347.921.4(37)

Анета Атанасовска¹

AUTORIZIMI NË KOHËN E DOMINATIT

ПОЛНОМОШНОТО (MANDATUM) ВО ВРЕМЕТО НА ДОМИНАТОТ

MANDATE (mandatum) IN THE PERIOD OF DOMINATE

Abstract:

The power of attorney (mandate), is a power of one person who may act on behalf and on account for another person. Is not a novelty of the new century. The mandate is pulling roots from the time of Rome and Roman law. Although Rome has its own periods of development, in this paper the author will keep the review of the mandate in the age of the Roman Dominate, the last period of development of the magnificent Rome. This paper will give an overview of the definition of dominant mandate in his case, characteristics, his subjects, termination of mandate, as well as procedural means by which contractual parties could protect their rights. In any case, the paper will be presented a brief analysis of the fundamentals and the beginnings of mandatum. Furthermore, this paper will cover the rules for mandate (mandatum) in postclassical Roman law. The purpose of this paper is to once again prove the universal character of Roman law, in this case through the development of the authorization at the time of the dominant, to prove how truly Roman law is the foundation of modern law and how this law played a crucial or decisive role in the creation, development and creation of modern civil law.

Key words: Rome, roman law, contract, mandate, postclassical roman law, empire

¹ Магистер на правни науки, адвокат во адвокатската канцеларија Анета Атанасовска,
e-mail: a.atanasovska@yahoo.com

Апстракт:

Полномошното, како овластување да едно лице може да постапува во име и за туѓа сметка, не претставува новина на новиот век. Своите корени полномошното ги влече уште од времето на Рим и римското право. И покрај тоа што Рим има свои периоди на развој, во овој труд авторот ќе се задржи на разгледување на полномошното и тоа во доба на римскиот доминат, како последен период од развојот на величествениот Рим. Овој труд ќе даде преглед на дефиницијата на полномошното во доминатот, неговиот предмет, карактеристики, неговите субјекти, престанокот на полномошното, како и процесните средства со кои договорните страните можеле да ги заштитат своите права. Во секој случај, во трудот ќе биде презентирана кратка анализа на основите и почетоците на *mandatum*. Понатаму, во овој труд ќе бидат опфатени и правилата за полномошно (*mandatum*) во посткласичното римско право. Целта на овој труд е, уште еднаш да се докаже универзалниот карактер на римското право, во конкретниов случај преку развојот на полномошното во времето на доминатот, да се докаже колку навистина римското право претставува темел на современото право и колку ова право одиграло клучна, односно одлучувачка улога во настанувањето, развојот и креирањето на современото континентално право.

Клучни зборови: Рим, римско право, договор, полномошно, посткласично римско право, империја

ВОВЕД

Правните историчари развојот на римската држава и право го делат на четири периода и тоа: 1. период на Кралството (754 година пред нашата ера до 509 година пред нашата ера), 2. Време на Републиката (509 година пред нашата ера до 27 година од нашата ера), 3. Време на принципатот (27 година од нашата ера до 284 година од нашата ера) и 4. Време на доминатот (284 година од нашата ера до 565 година од нашата ера).

Појавата на *mandatum*, кој влегува во групата на консензуални договори² во римското право, како нов договор, го доживува

² Во оваа група спаѓаат и купопродажба (*emptio-venditio*), *locatio conductio* и ортаклук (*societas*).

во времето на републиката.³ Тогаш, во времето на римската република, консензуални биле оние договори за кои не била потребна посебна форма. Консензуалните договори, може да се каже, во себе имале и bona fides карактеристика, односно се засновале на „добра вера,“. За да се склучи договорот била доволна проста, обична согласност на волјите на договорните страни (**consensus**). Меѓутоа, **mandatum** пред да биде познат и признат како договорен концепт имал свој социјален концепт. Основната идеја за **mandatum** се поставува на основа на потребата која била наметната од социјални причини, односно потребата на самите римјани во секојдневниот живот.

Етимолошката анализа на поимот **mandatum** како институт на римското право поаѓа од едноставното значење на терминот „**mandatum**,“. Како термин, „**mandatum**,“ својот корен го има во латинскиот глагол **mandare** и нему соодветната именка **mandata**, чие пак етимолошко потекло, произлегува од именката manus што значи „рака,“ и глаголот **dare**- дава. Ова би можело да претставува истакнување на доверба во римското општество. Ракувањето бил симбол на поздравување, честитање, благодарност или на доверба.

На **mandatum**, во Дигестите⁴ е посветена книга 17, наслов 1 кој гласи *Mandatum vel contra*.

1. ОСНОВИТЕ НА MANDATUM

Во почетокот **mandatum** бил познат како институт **ius gentium** и прво бил препознат од страна на *praetor peregrinus*, за подоцна да биде препознат од страна на *praetor urbanus*, во речиси сите секојдневни животни случувања на старите римјани. Основните карактеристики кои ги имал **mandatum** во времето на републиката биле: пријателска и бесплатна правна работа. Така, **mandatum** бил договор со кој една страна (мандатор) наложувала на другата страна (полномошник) да за негова сметка изврши некоја работа, а другата страна се обврзувала таа работа бесплатно да ја изврши.⁵ Мандаторот морал да има интерес за предметот на

³ Во времето на републиката настанале и реалните договори. Во оваа група влегувале: заем (*mutuum*), послуга (*commodatum*), остава (*depositum*), рачна залога (*pignus*), како и безимените реални договори.

⁴ Најважниот дел од Јустинијановата кодификација.

⁵ Види повеќе: Стојичевић, Д.: Римско право, књига II, свеска 2, Облигационо право, треће издање, Београд, 1960, стр.96.

mandatum, но имал сосема мало значење во периодот на републиката. Полномошникот не добивал никакви права⁶ и во овој период бил одговорен само за **dolus** (измама), која повлекувала **infamia** (осуда). Мандаторот бил должен да ги подмири трошоците кои ги сторил полномошникот во текот на исполнувањето, извршувањето на *mandatum*. За времето на републиката *mandatum* престанувал со смртта на договорните страни и со исполнување, извршување на предметот на овој договор. Сепак, за време на републиката, во однос на *mandatum*, не може да се добие целосна слика бидејќи комплетен процут *mandatum* го доживува во текот на класичното право или периодот на принципатот.

Римјаните не развиле, генерално, теорија за договорите. Секој договор имал своја, за себе карактеристична и посебна причина за настанување. *Mandatum* е интересен од причина што тој се појавува во римскиот правен живот скоро комплетно формиран и во себе ги содржел сите битни елементи на класичното право.⁷

Дефиницијата во времето на принципатот (период на класичното право) се задржува од времето на републиката, но новиот период, новите социолошки постановки во општеството нудат нови карактеристики. Полномошникот, и во овој период, бил задолжен да обави, изврши некоја работа, но сега, не морала таа работа да биде од интерес само за мандаторот туку можела да биде и од интерес за трето лице.

Mandatum имал карактеристика *contractus bilateralis inaequalis*, бил двострано нееднакво обврзувачки договор.⁸ Од периодот на републиката остануваат сфаќањата за пријателство и „добра вера,,. Останува и неговата бесплатност.

Новината се однесува на предметот на *mandatum*. Така, во рамките на предметот на *mandatum* влегува и гаранцијата. Така, полномошникот во име на принципалот настапувал како гарант. Понатаму, предмет на *mandatum* бил во цел на назначувањето (застапништво), како и со цел на договорни односи со трето лице.⁹

⁶ Види повеќе: Пухан, И., Поленак-Акимовска, М., Бучковски, В., Наумовски Г., Римско право, Скопје, 2014, стр. 308.

⁷ Види: Watson, A., Contract of mandate in roman law, Oxford, 1984, стр. 1

⁸ Види повеќе: Пухан, И., Поленак-Акимовска, М., Бучковски, В., Наумовски Г., Римско право, Скопје, 2014, стр. 308

⁹ Види повеќе: Watson, A., Contract of mandate in roman law, Oxford, 1984, стр. 80-90.

Што се однесува до заштитата на правата на мандаторот и полномошникот, во времето на принципатот, стапуваат на сцена тужбите *actio mandata*.¹⁰ *Actio mandati directa* била во рацете на мандаторот, додека пак *actio mandata contraria* била на располагање на полномошникот.¹¹

И во времето на принципатот, од времето на републиката, се задржуваат двата основни начини на престанок на *mandatum*: смрт на договорните страни, не зависно од тоа дали смртта настапила кај мандаторот или кај полномошникот и исполнувањето на предметот на *mandatum*. Меѓутоа, во периодот на принципатот доаѓа до „проширување на листата“, за престанок на *mandatum*. Така, во оваа листа влегуваат: неможноста за исполнување на предметот на договорот, взаемна согласност за престан на договорот, како и откажување (*renuntiatio*) односно отповикување (*revocatio*) на полномошното.¹²

На крајот, може да се каже дека принципатот ги поставува во целост основите и правните правила кои се однесуваат на полномошното. Но што се случува понатаму со полномошното во времето на доминатот?

2. ПОЛНОМОШНОТО (MANDATUM) ВО ВРЕМЕТО НА ДОМИНАТОТ

Последниот период на римската држава, доминат, почнал со доаѓањето на власт на Диоклецијан во 284 година од нашата ера и трае до смртта на Јустинијан во 565 година. Тоа било време во кој целата власт била сконцентрирана во рацете на само еден владетел- „*dominus et deus*„. Карактеристично за овој период е тоа што секој владетел сам го креирал и создавал правото, а правната мисла од предходниот период ја губела својата творечка снага. Улогата на правната мисла во овој период се свела само на цитирање на делата на учените правници. Уште една карактеристика која е врзана за овој период е кодификацијата на дотогашното целокупно

¹⁰ Ова се должи на развојот на граѓанската постапка.

¹¹ Види: Пухан, И., Поленак-Аќимовска, М., Римско право, Скопје, 1996, стр. 299.

¹² Види повеќе: Buckland, W.W., A text book of Roman law from Augustus to Justinian, Cambridge, University press, 1921, стр. 514.

римско приватно право, а е извршена во времето на царот Јустинијан со донесување на *Corpus Iuris Civilis*.¹³

Посткласичното право, кое е карактеристично за овој период се карактеризирало со голема законодавна активност на императорите, расипување на правниот стил и големото влијание на христијанството, како и тежнеење кон изедначување на посткласичното право.¹⁴

2.1. Дефиниција на *mandatum*

Како што веќе беше презентирано погоре во трудот, дефиницијата останува во целост иста низ сите периоди, а влече корен уште од времето на републиката. Така, и во периодот на доминатот *mandatum* се дефинира како: *договор (contract) со кој една страна (mandant, mandator, властодавец) наложува на другата страна (mandatar, полномошник) да за нејзина сметка изврши некоја работа, а другата страна се обрзува дека таа работа ќе ја изврши бесплатно*. Од дефиницијата се гледа дека за склучување на договорот настанувла само една обврска: полномошникот да изврши некоја работа. Таа работа можела да биде некој материјален акт¹⁵ или некоја правна работа¹⁶. Полномошникот бил должен да ја изврши работата во границите на овластувањето *in bona fides*, и после завршената работа да поднесе сметка и да го извести мандаторот (властодавецот). Полномошникот постапувал во свое име и сите последици од извршената работа му припаѓале нему, тој бил должен да ги пренесе резултатите на мандаторот заедно со сите плодови и подоцнежните последици кои би се појавиле. Од друга страна пак, работата која е предмет на *mandatum* не морала да биде од особен интерес за мандаторот, туку може за неговото извршување да биде заинтересиран и полномошникот, но и некое трето лице.¹⁷

2.2. Предмет

И во доминатот останува предметот ист како и во принципатот. Така, предметот на *mandatum* бил:

А) *mandatum* во цел на гаранција

¹³ Повеќе: Игњатовиќ, М., Правна правила римског права, Ниш, 2014, стр. 3.

¹⁴ За ова повеќе: Стојчевиќ, Д., Римско право, седмо издање, Београд, стр. 86.

¹⁵ Да направи нешто, да лечи некого, да учи некого за нешто итн.

¹⁶ Нешто да купи, да продаде, да застапува пред суд, да изгради нешто.

¹⁷ Види: Стојчевиќ, Д., Римско право, књига II, Свеска 2, Облигационо право, Београд, 1960, стр.96-97

Во Дигестите, во книгата 17, наслов 1, од приближно 125 текстови, во кои се опишани различни ситуации, 55 текста или $\frac{1}{2}$ се посветени на гаранцијата. Може да се каже дека примената на **mandatum** во рамката на гаранцијата била многу важна за тогашните римјани. Кога **mandatum** ќе се врзе со гаранцијата се појавуваат два контекста. Првиот е уредување на односите кои се појавуваат помеѓу должникот и гарантот¹⁸, а вториот контекст е *mandatum qualificaium* или *mandatum pecuniae credendae*.¹⁹

Б) **mandatum** со цел назначување (застапување)

Застапникот е оној кој ги уредувал односите помеѓу принципалот и трето лице. Тој немал права, обврски или одговорности, но бил тој што ги спроведува односите.²⁰

В) **mandatum** во цел на договорен однос со трети лица

Ова е специјален аспект на предметот на **mandatum**. Првиот впечаток е дека **mandatum** се разликува од останатите договори поради бесплатноста, но и тоа дека е „неперфектно“, билатерален. Најчести случаи како предмет на **mandatum** бил застапување во договорни односи кои се создавале помеѓу полномошникот и трети лица во корист на мандаторот. Сепак не постојат примери на полномошно во денешна смисла на полномошно, бидејќи, во принципатот, правните односи се создавале помеѓу мандаторот и полномошникот, како и помеѓу полномошникот, но мандаторот не може да тужи ниту да биде тужен од трето лице, а полномошникот е тој кој ги има сите права и обврски.²¹

Вака разгледаниот предмет, може да се каже дека продолжува да постои и во доминатот, а е карактеристичен за принципатот. Мора да се истакне дека се појавува нов предмет во времето на доминатот, а тоа е давање на полномошното на адвокатите да ја застапуваат својата странка пред судот.²²

¹⁸ Види: Watson, A., Contract of mandate in roman law, Oxford, 1984, стр. 84-86

¹⁹ Види: Šarac, M., Stanič, I., Mandatum pecuniae credendae, Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci, v.31, br.2, 2010

²⁰ Види повеќе: Buckland, W.W., A text book of Roman law from Augustus to Justinian, Cambridge, University press, 1921, стр. 516-517

²¹ Види повеќе: Buckland, W.W., A text book of Roman law from Augustus to Justinian, Cambridge, University press, 1921, стр.518-519.

²² Види повеќе: Chrost, A.H., Legal profession i Ancient Imperial Rome, Notre Dame Law Rewiev, 1955, vol 30, iss.4,art.2

2.3. Карактеристики (правни особини) на *mandatum*

Бесплатноста и консензуалноста се две битни карактеристики кои полномошното ги има во сите периоди на развој на римската држава. Не постои ни најмал сомнеж дека римјаните, а понатаму и византијците, како нивни наследници гледале на *mandatum* како на консензуален договор. Ова најдобро може да се види преку Дигестите. Така, во Дигестите Паул вели:

D.17.1.1 pr “ Obligatio mandati consensus contrahentium consistit”

„ Облгацијата мандат е основана на согласноста на договорните страни,“²³

Бесплатноста, исто така, е битна карактеристика на полномошното. Оваа карактеристика е печат на пријателството и потврда на односот кој римјаните го имаат кон пријателството и римското општество. Меѓутоа, и покрај тоа што е пронајден начин да се плати на полномошникот²⁴, оваа карактеристика останува значајна и во времето на доминатот. Бесплатноста најдобро може да се воочи преку текстот од Дигестите:

D.17.1.1.4. “Mandatum nisi gatitum nullum est: nam originem ex officio atque amicitia trahit, contrarium ergo est officio merces: interveniente enim pecunia res ad locationem et conductionem potius respicit.”

„Мандатумот е неважечки ако не е бесплатен, бидејќи потекнува од должноста и пријателството, и оттука компензацијата е спротивна на должноста, и кога ќе се вклучат парите, мандатот се однесува на трансакција, а не на заем или закуп...“

Од овој дел може да се заклучи дека *mandatum* се склучува со пријател или лице кон кое постои доверба.

Сепак, доминатот нуди новина која не постои во принципот. Воведена е нова пишана форма. Оваа форма била особено користена од адвокатите кога застапувале некоја странка пред судот. Оваа новововедена форма давала целосна слобода за страните слободно да ги уредат односите помеѓу себе.²⁵

²³ За потребите на овој труд, авторот сам ги преведува Дигестите од англиски јазик

²⁴ *Solarium* (периодични награди) и *honorum* (пријателски поклони)

²⁵ Види: Стојчевиќ, Д., Римско приватно право, Седмо издање, Београд, 1975, стр. 86

2.4. Субјекти- договорни страни и нивните обврски

Еден од битните елементи кои мора да ги има договорот се договорните страни. Така, кај полномошното договорни страни во Рим биле властодавец (*мандатор*) и полномошник (*mandatarius*).

Мандаторот бил должен да му ги надомести на полномошникот загубите кои тој ги сторил за време на извршување на *mandatum*. Во исто време, мандаторот имал обврска да прифати она што полномошникот го купил за него. Во описот на обврските на мандаторот е и тоа дека морал да го обесштети полномошникот за сите обврски кои настанале во текот на извршување на мандатот.²⁶ Обврската на мандаторот била да се погрижи полномошникот да не трпи никакви финансиски загуби од преземениот *mandatum*. Можна била подебата на обврските на мандаторот во две групи: 1. Оние кои се однесувале на надоместот (мандаторот имал обврска да му ги надомести на полномошникот сите трошоци кои ги сторил за време на извршувањето на мандатот)²⁷; 2. Оние кои се однесувале на сторената штета (мандаторот бил должен да го ослободи полномошникот од било каква штета која настанала или би настанала, директно или индиректно, во текот на исполнувањето, извршувањето на *mandatum*).²⁸

Од друга страна пак, обврските на полномошникот е да го исполни мандатот со должно внимание, да не задржи никаков профит за себе од извршување на мандатот, освен ако со мандатот не е поинаку определено и ако мандаторот имал намера профитот да го задржи полномошникот. Кога еднаш бил прифатен *mandatum* полномошникот можел да го откаже ако навистина се работело за битна причина поради која мандатот не биде исполнет и извршен.²⁹ Ако мандатот се отповика на време, тогаш се работело за бесплатен мандат. Но, доколку за услугата требало да се плати извесна сума на пари и полномошникот го откаже полномошното, тогаш бил одговорен за штета која ја нанел на својот мандатор.³⁰

²⁶ Види: Long, J.R., Notes on Roman law. Washington and Lee University, Lexington, Virginia 1912, стр. 83

²⁷ Текстови кои укажуваат на првата група се: D.17.1.27.4, D.17.1.12.9 и D.17.1.50.1.

²⁸ Текст кој укажува на втората група е: D.17.1.15.

²⁹ Види: Long, J.R., Notes on Roman law. Washington and Lee University, Lexington, Virginia 1912, стр. 82

³⁰ Види: Watson, A., Contract of mandate in Roman law, Oxford, 1984, стр. 178.

Во однос на обврските на полномошникот во Дигестите постои текст за кој може да се каже дека говори за сите негови обврски.

D.17.1.8.10 "Proinde si tibi mandavi, ut hominem emereres, tuque emisti, teneberis mihi, ut restituas. Sed et si dolo emere neglexisti (forte enim pecunia accepta alii cessisti ut emeret) aut si lata culpa (forte si gratia ductus passus es alium emere), teneberis. Sed et si servus quem emisti fugit, si quidem dolo tuo, teneberis, si dolus non intervenit nec culpa, non teneberis nisi ad hoc, ut caveas, si in potestatem tuam pervenerit, te restitutum. Sed et si restituas, et tradere debes. Et si cautum est de evictione vel potes desiderare, ut tibi caveatur, puto sufficere, si mihi hac actione cedas, ut procuratorem me in rem meam facias, nec amplius praestes quam consecuturus sis."

„Според тоа, ако ти дадам директива да купиш роб за мене, а ти го сториш тоа, ќе бидеш одговорен да ми го доставиш. Ако лажеш дека си ја пропуштил приликата да го купиш, или си примил пари за таа цел, или си го дал на друг кој би можел да го купи наместо тебе, или си пропуштил да го купиш робот, или си бил заведен на основа на некои услуги и некој друг го купи наместо тебе, ќе се смета дека си ти одговорен. Ако робот кој си го купил побегне, исто така подлежиш на одговорност, доколку се утврди дека намерно си го пуштил да побегне. Меѓутоа, ако не постои лоша намера или пропуст, твоја е одговорноста само во тоа дека не си го предал купениот роб. Заедно со робот ќе мораш да ми го пренесеш и правото на сопственост над него; ако е ставена гаранција за негово враќање со протерување, ќе биде доволно да ми го пренесеш правото на тужба и на тој начин да ме назначиш за свој полномошник, да можам да постапувам за свои потреби, а ти повеќе нема да бидеш обврзан да мичини добро повеќе од она што веќе го имаш сторено за мене.,

Може да се каже дека обврските кои биле поставени во принципатот важат и во доминатот, со тоа што во времето на доминатот се појавуваат и адвокатите како полномошници кои ги застапуваат своите странки врз основа на полномошното кое го презенирале на судот пред самото судење, а тие ги имаат истите обврски.³¹

³¹ Види повеќе: Chrost, A.H., Legal profession i Ancient Imperial Rome, Notre Dame Law Rewiev, 1955, vol 30, iss.4,art.2

2.5 Престанување

Во трудот веќе беа наведени начините за престанок на *mandatum* во времето на принципатот. Меѓутоа, доминатот како период, но и поради општествените прилики кои барале дополнително уредување и дополнување, се дополнува делот на престанок во делот на смртта како еден од начините за престанување на *mandatum*. Постојат бројни примери каде што се дозволува важењето на *mandatum* и после смртта на договорните страни.³² Во доминатот престанувањето се разгледувало на два начина: 1. *Mandatum post mortem mandatarii* и 2. *Mandatum post mortem mandataris*.

Кога смртта ќе настапи на страната на полномошникот, бидејќи се работи за личен однос, неговиот наследник бил обврзан да го доврши веќе започнатото извршување, исполнување на *mandatum*.³³

Што се однесува до другиот начин, текстот кој укажува на тоа дека *mandatum* е валиден и после смртта на мандаторот е D.11.7.14.2 во кој се вели дека мандатот бил даден поради организација на погреб која требала да се изврши после смртта на мандаторот. Низ Дигестите се средуваат и примери каде полномошникот треба да купи парче земја за мандаторовите наследници после неговата смрт,³⁴ или примерот кој вели дека полномошникот треба да изгради споменик за мандаторот после неговата смрт.³⁵

Значи, доминатот признава и препознава важење на *mandatum* и после смртта на договорните страни.

2.6. Процесни средства

Кога се говори за процесните средства во времето на доминатот, мора да се спомне дека тужбите кои се воспоставени за време на принципатот важат и во доминатот. Така, *actio mandati directa* се однесувала на *mandatum* и била правен лек кој бил во рацете на мандаторот. Врз основа на оваа тужба мандаторот можел да го тужи полномошникот и да го ствари своето право на заштита, доколку полномошникот ги прекршел обврските, а биле договорени со *mandatum*. *Actio mandati contraria*, пак, била правен лек со

³² Пример D.17.1.58 pr.

³³ Види повеќе: Buckland, W.W., A text book of Roman law from Augustus to Justinian, Cambridge, University press, 1921, стр.512

³⁴ D.17.1.13.

³⁵ D. 17.1.12.17.

кој полномошникот можел да ги заштити своите права, доколку мандаторот не го почитувал она што било договорено во *mandatum*.³⁶

Но, доминатот нуди уште една нова можност. Во таа насока, новината е во тоа што: А) трето лице можело да го тужи мандаторот, и Б) мандаторот можел да го тужи третото лице.

Кога трето лице можел да тужи на располагање му биле тужбите: *actio exercitoria*³⁷ и *actio institoria*³⁸. Но, Папинијан³⁹ ја дозволува и тужбата *ad exemplum intitoriae* каде мандатот се однесува на посебни, конкретни трансакции (пример D.17.1.10.5).⁴⁰

Секако, може да се каже дека римското право, а со тоа и римската држава навистина водела грижа за заштитата на правата, односно обврските на договорните страни, во случајов на мандаторот, неговиот полномошник и трето лице кое се појавува како можна договорна страна.

3. ПРАВИЛАТА ЗА MANDATUM ВО ПОСТКЛАСИЧНОТО РИМСКО ПРАВО

Периодот на доминатот се нарекувал и период на посткласичното право.⁴¹ Римското посткласично право, како себе својствена карактеристика, во себе носи ослободување од формализмот и апстрактноста. Централизацијата, строгата хиерархија во државната управа и концентрацијата на целокупната власт олицетворена во императорите води кон губење на разликите помеѓу *ius*

³⁶ Види повеќе: Buckland, W.W., A text book of Roman law from Augustus to Justinian, Cambridge, University press, 1921, стр.515.

³⁷ Тужби кои се однесувале на правни работи кои биле склучени од страна на лицата *alieni iuris* или робови на кои *pater familias* им доверил управување со брод или бавење со прекуморска трговија..

³⁸ Тужби за заштита на составот на правните работи склучени од лицата *alieni iuris* и робовите на кои *pater familias* им доверил извршување на занаетчиски или трговски дејности.

³⁹ Славен римски правник, правобранител, а покасно и преторијански перфект. Припаѓал на таканаречениот Сенат на мртвите.

⁴⁰ Види: Powell, R., Agency in Roman law and English law, Butterswort South African law Review, 1956, стр.44

⁴¹ Види повеќе: : Пухан, И., Поленак-Акимовска, М., Бучковски, В., Наумовски Г., Римско право, Скопје, 2014, стр.84-87.

gentium и *ius civile*.⁴² Затоа сите извори на правото во доминатот можат да бидат поделени во две групи: *ius*⁴³ и *leges*⁴⁴.

Величината и моќта на Рим, особено на римската империја, води кон суштествено битен момент кој, може да се каже, го одбележува понатамошниот развој на човештвото- донесување на законици, кои се појавуваат во текот на римскиот доминат. Се све-дува на тоа дека особено значајни биле кодексите: *Codex Gregorianus*⁴⁵, *Codex Hermogenianus*⁴⁶, *Codex Theodosianus*⁴⁷, како и *Codex Iustinianus*⁴⁸.

3.1. *Codex Theodosianus*⁴⁹

Во одредбите на Кодексот се сретнуваат и правила кои се тесно поврзани за *mandatum*. Во когата број 2, поглавјата 11 и 12 се говори за *mandatum vel contra*⁵⁰ или *mandati*. Поглавјето 11 носи наслов DE ERRORIBUS ADVOCATORUM, додека пак поглавјето 12 носи наслов DE COGNITORIBUS ET PROCURATORIBUS.

Поглавјето 11 е составено само од еден параграф и се однесува на грешките кои ги чинат адвокатите. Според ова поглавје грешките кои ги сторува адвокатот пред надлежниот суд не ги загрозува странките во судската постапка.⁵¹

Поглавјето 12, од своја страна пак, се однесува на полномошниците. Така постоеле два вида на полномошници. Првиот

⁴² Види: Стојчевић, Д., Римско облигационо право, Завод за издавање уџбеника народне Републике Србије, Београд, 1960, стр.129.

⁴³ Ја означува класичната правна наука.

⁴⁴ Закони кои ги носел императорот.

⁴⁵ За ова повеќе: Стојчевић, Д., Римско право, седмо издање, Београд, 2001 стр.89.

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ Види: Николић, Д., Фрагменти правне историје, Друго измењено и допуњено издање, Институт за правна и друштвена истраживања правног факултета, Ниш, 1997, стр.142.

⁴⁸ Види повеќе: Николић, Д., Фрагменти правне историје, Друго измењено и допуњено издање, Институт за правна и друштвена истраживања правног факултета, Ниш, 1997, стр.143-145.

⁴⁹ Составен е од 16 книги, а секоја од нив е поделена во поглавја, додека пак, централно место завземаат конституциите кои биле донесени во периодот на владеењето на царот Константин до донесувањето на кодексот на Теодосиј II 438 година од нашата ера.

⁵⁰ Идентичен наслов со насловот во Дигестите.

⁵¹ Види: Pharr, С., *The Theodosian Code and Novels and Simoridian constitutions*, Princeton University press, 1952, стр. 46.

вид е адвокатот кој однапред го добива своето полномошно од својот работодавец да постапува пред судот, а другиот е *cognitor* кој нема полномошно, а се придружува на странката во присуство на судијата и постапува пред судот.^{52 53}

Во секој случај интересен е и фактот дека во никој случај жената не можела да постапува по основ тужба повеќе од она што е нејзино правно ограничување. Од друга страна пак, жената не можела да биде вмешувач за други лица.⁵⁴

Во согласност со овој кодекс лицето кое било на служба на империјата не можело да превзема или да брани судски случаи, ниту да учествува на судење на трето лице.⁵⁵

Во секој случај, лицата кои биле на служба на империјата, во согласност со тогашниот закон, не можеле да бидат адвокати, а во исто време не секој можел да биде адвокат во тој период.⁵⁶

Како заклучок, од Теодосиевиот Кодекс, може да се изведе дека сè повеќе полномошното припаѓало на адвокатите и се повеќе се користело како постапување на едно лице за сметка на друго во судските спорови кои се воделе во тогашните судови, а го напушта основното правило на пријателска, добронамерна и во добра волја склучена правна работа.

3.2. Јустинијаново законодавство

За прегледот на *mandatum* во времето на доминатот да биде целосен, секако не смее да се исклучи и јустинијановото законодавство, а со тоа и самиот император Јустинијан I и неговото значење за историјата. Така, овој император во правниот свет, како наследство ја остава сопствената кодификација која во 16ти век го добива називот *Corpus Iuris Civilis*. Ова навистина значајно ремек

⁵² C.Th.2.12.7.

⁵³ Види повеќе: Игњатовиќ, М. ; Еволутивни развој граѓанског судског поступка у римском праву, Зборник радова правног факултета у Нишу, 2014, стр.241-242.

⁵⁴ C. Th.2.12.5.

⁵⁵ C. Th. 2.12.6.

⁵⁶ Види повеќе: Chrost, A.H., *Legal profession i Ancient Imperial Rome*, Notre Dame Law Rewiev, 1955, vol 30, iss.4, art.2.

дело, зборник на граѓанското римско право, навистина, внимателно било создавано.⁵⁷

Во Кодексот се наоѓа посебен наслов кој се однесува на *mandatum*. Станува збор за книгата 4, наслов 35, *mandati*. Низ параграфите на овој Кодекс, и понатаму, може да се забележат основните принципи кои ги има *mandatum* уште од времето на републиката, но во извесна смисла адаптирани и прилагодени на новонастанатите околности кои ги наметнува тогашното општество.

Предмет на *mandatum* и понатаму биле односите кои се создавале на основот на гаранцијата.⁵⁸

Кодексот го прифаќа писменото полномошно⁵⁹, а адвокатите се целосно формирани и признати како полномошници кои ги застапувале своите властодавци пред судовите и биле одговорни не само за измама туку и за намера⁶⁰, но не и за непредвидени несреќи⁶¹ кои можеле инцидентно да се појават.

Во секој случај, во Кодексот, како процесуални средства, а со тоа и како начин на заштита на правата на договорните страни, може да се забележат тужбите *actio mandati directa* и *actio mandati contraria*.⁶² Од истиот текст кој е наведен во фуснотата со број 63, може да се увиди и престанокот на *mandatum*, во кој текст се појавува формата *mandatum post mortem mandatoris*.

Меѓутоа, сепак, и Јустинијановиот кодекс ја задржува основата која настанува во периодот на републиката. Така, во текстот С.4.35.15. мандатот апсолутно престанува со смрт.

Како кус заклучок посветен на јустинијановото законодавство, може да се презентира дека и самиот Јустинијан не ги поместува границите за да создаде „нов„ *mandatum*, ами ги потврдува веќе добро утврдените правила кои настануваат во периодот на републиката, па преку принципатот доспеваат до периодот на доминатот. Понатамошниот развој на *mandatum*, доколку може да

⁵⁷ Зборникот бил создаван во периодот од 528та до 534та година од новиот век. На него работеле навистина истакнати правници, а „главниот збор„ го имал Трибонијан кој бил еден од најобразованите луѓе на своето време.

⁵⁸ С.4.35.21.

⁵⁹ С.4.35.7.

⁶⁰ С.4.35.11.

⁶¹ С.4.35.13.

⁶² С.4.35.8.

се каже така, е осуден на пропаст со варварските кодификации⁶³ кои го ништат сето она што моќната римска држава го создавала со векови. Дури со Францускиот граѓански законик од 1804 година, после долго време, повторно се појавува полномошното, а за негово повторно појавување „виновик“, е потребата од постапување на едно лице во име и за сметка на друго како и новите оштетвени прилики кои се појавуваат после Француската револуција.

Полномошното од римско време, преку Францускиот, Австрискиот и Српскиот граѓански законик, себе си пробил пат до денешницата во која ниедна судска постапка не започнува без него.

CONCLUSION:

Roman law is a powerful legacy for today's legal world, and thus the legal life today. The need for a person to act on behalf of another person appears since ancient times. Mandatum was consensual contract. This contract in Roman law is not considered as a trade agreement, but it was of particular importance to trade. Outgoing forms are found in Mesopotamia and Ancient Greece, but as full contract with its own legal rules as its full treatment, appears in the Roman state. Thus, mandatum been highly used by the ancient Romans. Initially this contract is founded on friendship and trust, but as time gone by and changed needs of Roman society, especially with the development of court proceedings, as a contracting party representative appeared lawyers. Thus, if today would we consider the legal rules relating to the mandate, it can be said that mandatum is a sound foundation for today's power of attorney (mandate). So today, for example, contemporary advocacy can not be imagined without authorization, whose roots lie exactly in Roman law.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Аврамовиќ, С., *Опита правна историја - стари и средњи век*, Београд, 2000.
2. Апасиев, Д., *Imperium militae Римското воено право*, Годишен Зборник, Правен факултет „Универзитет Гоце Делчев“, Штип 2011–2012.

⁶³ Edictum Theodorici, Codes Euricianus Breviarum Alaricanum (Lex Romana Visigothorum), Forum Iudicum.

3. Arangio-Ruiz, V., *Il mandato in diritto romano*. Naples, 1947
4. Австриски граѓански законик од 1811 година
5. Бабић, И., *Лексикон облигационог права*, Београд 2001.
6. Вујклић, Џ., *Rimsko privatno pravo*, Београд, 2013.
7. Buckland, W.W., *A text-book of Roman law from Augustus to Justinian*, Cambridge, Universitu press, 1921.
8. Buckland, W.W., *The Roman Law Slavery*, Cambridge, 1908.
9. Burndage, A. J., *The medieval origins of the legal profession, canonists, civilians, and courts*, The University of Chicago Press, 2008.
10. Вишић, М., Машић, В., *Законици древне Месопотамије*, Просвета, Београд, 1985.
11. Girard, P.F., *Manuel elementaire de droit romain, quatrieme edition*, Paris, 1906.
12. Ђорђевић Џ. Stanković V. *Obligaciono pravo-opšti deo*, Београд, 1974.
13. Игњатовић, М., Еволутивни развој грађанског судског поступка у римском праву, Зборник радова Правног Факултета у Нишу, Правни факултет, Ниш, 2014.
14. Игњатовић, М., *Правна правила римског права*, Ниш, 2014.
15. Ignjatović M., *Rimsko pravo, priručak za pripremni ispit*, Niš, 2011.
16. Игњатовић. М., Стефаноски. Љ., *Влијанието на римското право врз францускиот граѓански законик*, Зборник на Правниот факултет „Јустинијан“ I во Скопје, во чест на проф. др Томислав Чокревски, Скопје, 2010.
17. Ignjatović, M., *Rimsko pravo i Code civile*, Dvestotine godina od donošenja Francuskog građanskog zakonika : zbornik radova. – Niš : Pravni fakultet, Centar za publikacije, 2006. –
18. Ignjatović, M., *Rimsko pravo i njegov trajni karakter* : uticaj rimskog prava na savremeno pravo, Pravo-teorija i praksa. - Novi Sad : Univerzitet Pravna akademija : Pravo, 2012. - God. 29, br. 7-9 (2012),
19. Ignjatović, M., Šutova, M., *Klasifikacija pravnih poslova u rimskom i savremenom pravu*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu. - Niš : Pravni akultet, 2013. - Br. 64,2013.

20. Ignjatović, M., *Evolutivni razvoj građanskog sudskog postupka u rimskom pravu*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu. - Niš : Pravni fakultet, 2014. - Br. 66 ,2014.
21. Ignjatović, M ., *The impact of certain rules of roman public law (ius publicum) on the contemporary law*, Social change in the global world: proceedings , First international scientific conference. - Shtip : Goce Delcev University, 2014.
22. Jonaitis, M., Žaleniene, I., *The concept of bar and fundamental principles of an advocate's activity in Roman Law*, Jurisprudencia, University of Worclaw, 2009.
23. Lafferty, S.D.W., *The Edictum Theoderici: A Study of a Roman Legal Document from Ostrogothic Italy*, Toronto, 2010.
24. Long, J.R., *Notes on Roman law*, Washington and Lee University, Lexington, Virginia, 1912.
25. Германски граѓански законик од 1811 година
26. Николић, Д., *Фрагменти правне историје*, Друго измењено и допуњено издање, Институт за правна и друштвена истраживања правног факултета, Ниш, 1997.
27. Николић, Д., Ђорђевић, А., *Законски текстови старог и средњег века*, практикум, Ниш, 2002.
28. Николић, Д., *Грађански законик, кнез Милош Обреновић и законодавана комисија у Србији 1829–1835. године*, Српски грађански законик – 170 година, Библиотека Зборници, Београд, 2014.
29. O'Callahan, J. , *A history of medieval Spain*, Cornel university press, 1975.
30. Петровић, М., *Велики правни системи (универзално упоредно право)*, Ниш, 2009.
31. Поповска, Б., *Историја на правото*, I дел, Скопје, 2004.
32. Pharr,С. , *The Theodosian Code and Novels and Simoridian constitutions*, Princeton University press, 1952.
33. Пухан, И., Поленак-Аќимовска, М., *Римско право*, Скопје, 1996.
34. Пухан, И., Поленак- Аќимовска, М., Бучковски, В., Наумовски, Г., *Римско право*, Скопје, 2014.
35. Powell, R., *Agency in Roman law and Eglish law*, Butterswort Sout African law Review, 1956.
36. Ромас, А., *Rječnik rimskog prava, drugo dopunjeno izdanje*, Zagreb, 1983.

37. Serrao, F., *Il procurator*, Milan, 1947.
38. Shulz, F., *Classical Roman Law*, Oxford, 1951.
39. Schwenger, I., Hachem, P. Kee. C., *Global Sales and Contract Law*, Oxford, 2012.
40. Српски граѓански законик од 1844.
41. Stain, P., *Roman law in European history*, Cambridge University press, 1999.
42. Стојановиќ Д., *Савесност и поштење у промету*, Белград, 1973.
43. Стојчевић, Д., *Римско приватно право*, Седмо издање, Београд, 1975.
44. Станојевић, О., *Римско Право*, Београд, 2001.
45. Taylor, L.R. , *Party Politics in Age of Caesar*, Berkley, 1949.
46. Tellegen-Couperus, O., *Roman Law and Rethorics*, Reveue belge de philology et d'histoire, annee 2006, vol. 84. No.1.
47. Француски граѓански законик од 1804 година
48. Хорват, М., *Vona fides у развоју римског обвезног права*, Загреб, 1939.
49. Хорват, М., *Римско право*, Загреб, 1958.
50. Horvat M., *Rimsko pravo*, Zagreb, 1980.
51. Horvat M., *Rimsko pravo*, Zagreb, 2007.
52. Chrost, A.H., *Legal profession in Ancient Athens*, Notre Dame Law Review, 1954. vol.29 iss.3
53. Chrost, A.H., *Legal profession in Ancient Republican Rome*, Notre Dame Law Review, 1954. vol.30 iss.1
54. Chroust, A.H., *Legal profession in Ancient Imperial Rome*, Noter Dame Law Review, vol. 30, iss.4, art. 2., 1955,
55. Џевдад, Д., Шабани, А., *Римскоправни темељи аустријског граѓанског законика*, Зборник радова, Тузла, 2014.
56. Šarac, M. , *Artes Liberales*, Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci, v. 31. Br.1, 2010.
57. Шарац, М., Станић, И., *Mandatum pecuniae credendae*, Зборник Праавног факултета у Ријеци, в.31, бр.2, 2010.
58. Швајцарски граѓански законик од 1912.
59. Watson A., *Contract of mandate in roman law*, reprinted edition, Oxford, 1961